

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

David T. TWINING

DYLEMAT OBRONNY UKRAINY

3

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

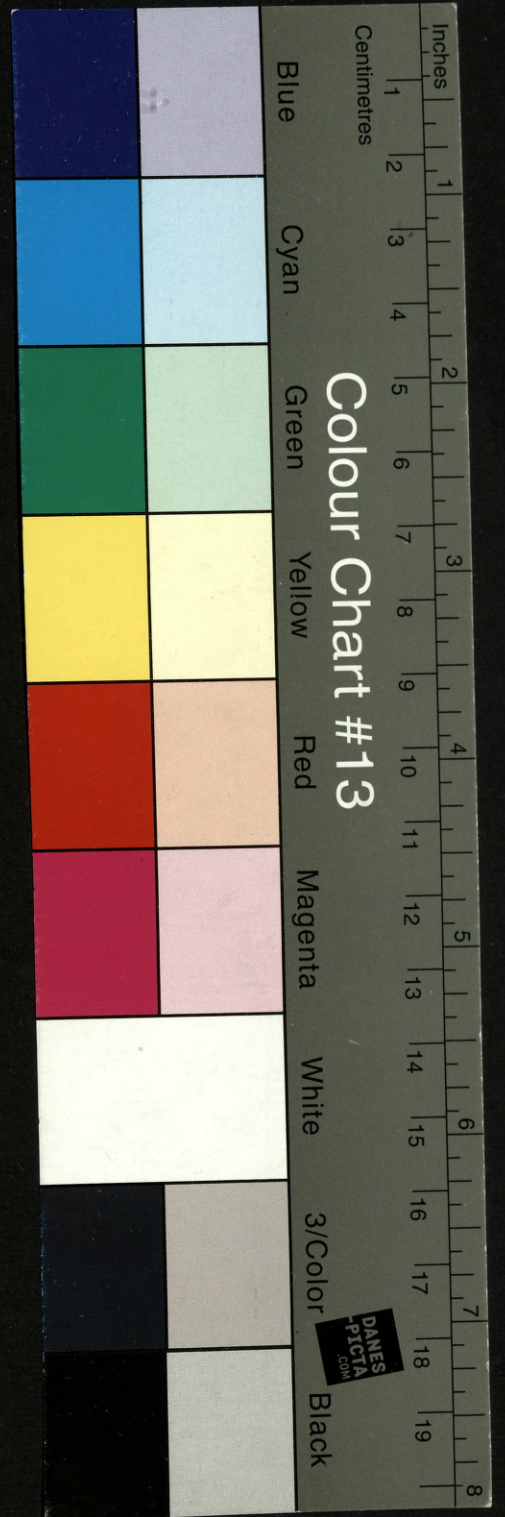
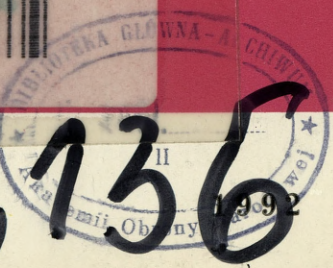
S/1862

05-001862-003-0

WARSZAWA

62136

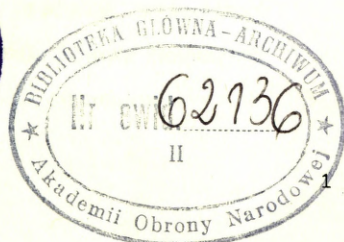

DAVID T.TWINING

DYLEMAT OBRONNY UKRAINY

Tłumaczenie z języka angielskiego
prof.dr hab. Czesław DĘGA

3

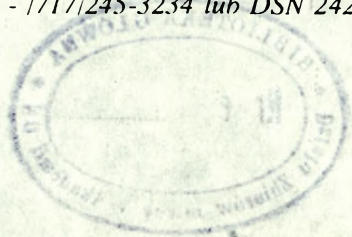

S/1862

Niniejszy raport zawiera osobiste poglądy autora, nie zawsze odzwierciedlające oficjalną politykę i stanowisko Departamentu Armii, Departamentu Obrony lub rządu Stanów Zjednoczonych. Powyższy raport jest jawny i dopuszczony bez ograniczeń do rozpowszechniania.

Uwagi i spostrzeżenia dotyczące powyższej publikacji proszę kierować do Dyrektora Instytutu Studiów Strategicznych, Szkoły Wojennej Armii Stanów Zjednoczonych, Carlisle Barracks, PA 17013.

Uwagi mogą być także przekazywane telefonicznie do Dyrektora Studiów - /717/245-3234 lub DSN 242-3234.

2081/2

WSTĘP

Ukraina znajduje się w historycznie zwrotnym punkcie, pomiędzy starym nakazowo-administracyjnym systemem dawnego państwa sowieckiego i demokracją z funkcjonującym rynkiem prywatnej gospodarki. Poczynania władz byłej republiki radzieckiej (drugiej pod względem ilości mieszkańców i trzeciej pod względem wielkości obszaru) w dziedzinie obronności i polityki zagranicznej są niezmiernie ważne z punktu widzenia interesów i bezpieczeństwa Zachodu. Według powszechnej opinii Ukraina, jako członek Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), posiada najdogodniejsze warunki spośród pozostałych 15 państw do osiągnięcia samowystarczalności i dobrobytu.

Ukraina jest także potęgą atomową. Leonid Krawczuk, były funkcjonariusz partii komunistycznej i aktualnie pierwszy prezydent z wyborów powszechnych, wielokrotnie domagał się, aby Ukraina kontrolowała strategiczne pociski jądrowe, rozmieszczone na jej terytorium. Powtórzył to 6 lipca w Moskwie na szczycie szefów państw WNP. Ukraina jest także członkiem nowo utworzonego białorusko-ukraińsko-rosyjskiego zjednoczenia, które kontroluje postęp w sferze technologii przy produkcji najnowszych broni. Z drugiej strony, obserwowane wysiłki Kijowa zmierzające do utworzenia własnych sił zbrojnych i do sformułowania dok-

tryny militarnej, dotycząc bezpośrednio zachodnioeuropejskie struktury bezpieczeństwa i polityki.

Studium kieruje swój "wzrok" na Ukrainę i na problemy związane z jej przyszłą polityką obronną. Ten największy kraj, odgradzający rosyjską federację od Zachodniej Europy stanowi dla Zachodu i wyzwanie, i szansę. W obliczu niepewności, wynikających ze stałych przekształceń byłego Związku Radzieckiego, Stany Zjednoczone mogłyby wpływać na wybór ukraińskich opcji politycznych, zgodnie z szeroko pojętymi interesami Zachodu.

Instytut Studiów Strategicznych z satysfakcją publikuje powyższe studium, jako swój wkład do debaty nad przemianami zachodzącymi w państwach byłego Związku Radzieckiego.

KARL W.ROBINSON

Pułkownik Armii USA

DYREKTOR INSTYTUTU STUDIÓW STRATEGICZNYCH

DYLEMAT OBRONNY UKRAINY

UKRAINA: Droga do niepodległości

Ukraina historycznie była krajem pogranicza odgradzającego religie, narody, tradycje i kultury. Tu narodziła się Rojsa i jej podstawowa religia, a ziemie ukraińskie zawsze były miejscem najazdów mongolskich, polskich, rosyjskich, niemieckich i innych. Dzisiejsza Ukraina ma świadomość swojej przeszłości, a także zmian, jakie wokół niej zaszły.

Rozpad Związku Radzieckiego ogłoszony 25 grudnia 1991r. wywołał w sercach i umysłach Ukraińców, żyjących w granicach ustalonych w 1945 r. i poza nimi nadzieję na odzyskanie pełnej niepodległości.

Podbój Ukraińskiej Ludowej Republiki, dokonany w roku 1919 przez Armię Czerwoną, był dla mieszkańców początkiem długich i ofiarnych zmaganiań o uwolnienie się spod panowania sowieckiego imperium. Były to dla narodu ciężkie lata; narzucony związkowy traktat z 1922 r.; głód spowodowany z premedytacją przez Stalina w latach 1932-33; "Wielki Terror" lat 1936-38; zbrodnie Rosjan i Niemców podczas drugiej wojny światowej; powojenne zesłania do obozów setek tysięcy ludzi i wreszcie całe lata okupacji i sowietyzacji. Z nastaniem ery Gorbaczowa i zbliża-

bezpieczeństwa narodowego będzie miało wpływ pięć podstawowych czynników:

- czynniki militarne;
- czynniki społeczne;
- problemy ekonomiczne;
- czynniki środowiskowe;
- problemy polityczno-strategiczne.

Jednocześnie wszystkie one będą decydować, czy nowe państwo utrzyma strategiczny kurs ku przyszłości, czy nastąpi nawrót do przeszłości.

Czynniki militarne. Potęga militarna była najważniejszym elementem polityki sowieckiej ery, niezbędnym do zapewnienia długowieczności państwa radzieckiego. Należało więc oczekiwać, że sprawy militarne zdominują początkowe kontakty Rosji i Ukrainy.

Ukraińska stanowczość (pewność siebie) została zademonstrowana 22 października 1991 r., kiedy to parlament zatwierdził sformowanie 400-tysięcznej armii i 30-tysięcznej gwardii narodowej. Ruch ten wykonano pomimo ostrzeżenia Michaiła Gorbaczowa, że zmiana istniejącego stanu rzeczy w sferze uzbrojenia i stanów osobowych wojska byłaby aktem niebezpiecznym i niezgodnym z konstytucją. Na to Konstantin Morozow, nowo miano-

wany minister obrony, powiedział: "Kursu historii nie da się zmienić. Ukraina będzie miała swoje własne siły zbrojne"^{3/}.

24 października 1991 r. ukraiński parlament zajął się sprawami broni jądrowej. Formalnie uznał moskiewskie dowództwo nad częścią arsenału jądrowego, znajdującego się na ziemi ukraińskiej, ale nalegał na prawo Kijowa do udziału w kontroli jego użycia^{4/}. Arsenał ten zawierał: 1420 głowic strategicznych dla 176 wyrzutni międzykontynentalnych rakiet balistycznych, 2390 głowic taktycznych, jak również 30 ciężkich bombowców z załadowanymi raketami typu Cruise. Ten potencjał czynił z Ukrainy trzecią światową siłę jądrową po Stanach Zjednoczonych i Rosji^{5/}. 26 października ukraiński parlament potwierdził zasady zawarte w jego oświadczeniu z 16 lipca o suwerenności: "nie będzie otrzymywać ani produkować, ani stosować broni jądrowej. Ukraina pragnie stać się i pozostawać państwem bezatomowym"^{6/}.

Już we wczesnej fazie formowania państwa parlament ukraiński ustanowił silne mechanizmy kontrolne nad siłami zbrojnymi: prezydent jako naczelny dowódca, Rada Obrony złożona z wysokich przedstawicieli rządu i wojska, minister obrony i jego sztab^{7/}. Siły lądowe, lotnictwo i marynarka wojenna mają być utworzone z byłych sił radzieckich dyslokowanych na terytorium Ukrainy i z sił powracających z państw Europy Środkowej. Status

republiki jako państwa neutralnego i bezatomowego był stale potwierdzany⁸.

Oczywiście, wiele szczegółów musi być jeszcze dopracowanych, zanim siły zbrojne niepodległej Ukrainy staną się rzeczywistością. Po pierwsze, obrona powietrzna kraju była integralną częścią całego sowieckiego powietrznego systemu obronnego. Trzeba dokonać wielu zmian, aby wprowadzić niezależną obronę powietrzną, która potrafi odróżniać własne samoloty od obcych "intruzów", panować nad przestrzenią powietrzną kraju o obszarze zbliżonym do Francji i nadzorować loty ponad 3000 statków powietrznych, codziennie operujących nad Ukrainą⁹.

Dla nowo utworzonej gwardii narodowej parlament republiki ustalił następujące zadania: obrona praw konstytucyjnych, niepodległości i suwerenności narodu; ochrona ambasad; udział w likwidacji klęsk żywiołowych i wspomaganie straży granicznej. Pierwsze jednostki gwardii narodowej zostały zaprzysiężone 5 stycznia 1992 r. i 4 dni później rozpoczęły szkolenie¹⁰. Powstała także Narodowa Służba Bezpieczeństwa, bazująca na resztkach radzieckiego KGB, oraz kontrwywiad wojskowy, kontrwywiad cywilny i wywiad odpowiedzialny za gromadzenie informacji¹¹.

Leonid Krawczuk przedsięwziął pewne kroki, aby utworzyć ukraińską marynarkę wojenną, bazującą na istniejących związkach Floty Morza Czarnego. Wypowiedział się w tej sprawie generał,

reprezentujący Ukraińskie Ministerstwo Obrony: "Stanowisko Ukrainy wobec problemu Floty Czarnomorskiej jest jasne i zrozumiałe. Jesteśmy zdania, iż istnieje potrzeba pozostawienia w siłach strategicznych floty tylko części okrętów niezbędnych do wykonywania określonych zadań. Wszystkie pozostałe jej siły muszą zostać przekazane marynarce wojennej Ukrainy"^{12/}.

Zainteresowanie statusem floty gwałtownie wzrosło od momentu, kiedy zaczęły się ucieczki: lotniskowiec "Admirał Kuzniecowa" odpłynął przez cieśninę Bosforu i Dardanele 2 grudnia 1991 r., a potem sześć bombowców SU-24 wraz z załogami zostało "porwanych" do Rosji. Pozostałe ucieczki z Ukrainy zostały udaremnione. Siły Floty Czarnomorskiej posiadają: prawie 400 okrętów, wśród których jest 30 konwencjonalnych łodzi podwodnych i 65 rezerwowych, 100 000 ludzi, 400 samolotów bazujących na 5 lotniskach - Tuapse w Rosji, Sewastopol, Odessa i Balaklawa na Ukrainie oraz Poti w Gruzji^{13/}. Ukraina wyraża opinię, że ponad 80% floty nie ma charakteru strategicznego^{14/}.

Ukraiński prezydent Krawczuk, aby nie dopuścić do dalszych nieprzewidzianych zmian we flocie, zadekretował 5 kwietnia 1992 r., iż ta część floty, która bazuje na terytorium Ukrainy, jest jej własnością. Na to Borys Jelcyn ostro zareagował, twierdząc, iż cała flota jest wyłączną własnością Rosji. Dalszy konflikt został

zażegnany 23 czerwca 1992 r. spotkaniem obydwu przywódców i podpisaniem 18-punktowego porozumienia o podziale floty.

Niewyjaśniony status ukraińskiego arsenału atomowego także był źródłem niezgody z Rosją. A kiedy wreszcie 1 lipca 1992 r. na spotkaniu założycielskim WNP Ukraina, Białoruś i Kazachstan zgodziły się na oddanie wszystkich taktycznych głowic jądrowych Rosji w celu ich rozbrojenia, Krawczuk nagle powstrzymał już rozpoczęte przekazywanie, żądając gwarancji, iż głowice będą właściwie rozlokowane, a ich komponenty dobrze zabezpieczone. Doprowadziło to do podpisania 16 kwietnia 1992 r. kolejnego protokołu pomiędzy Rosją i Ukrainą, w którym określono szczegółową procedurę dotyczącą kontroli, neutralizacji i niszczenia głowic.

✓ Problem broni strategicznych został rozwiązany w maju, kiedy Ukraina, Białoruś i Kazachstan formalnie obiecały, że pozbędą się wszystkich broni jądrowych do 2000 r. i na zawsze zakazą rozmieszczania jej na swoich terytoriach. Lizbońskie porozumienie z 23 maja 1992 r. było wymogiem koniecznym, aby Stany Zjednoczone i Rosja mogły kontynuować proces ratyfikacyjny i wprowadzić w życie porozumienie z 1991 r. o broniach strategicznych START, jak również redukować bronie zgodnie z zobowiązaniami przyjętymi na waszyngtońskim szczycie w lipcu 1992 r. Widać, że Rosja staje się jedynym spadkobiercą byłego

radzieckiego państwa atomowego^{15/}. W oświadczeniu skierowanym do NATO ukraiński minister spraw zagranicznych Anatolij Zlenko stwierdził, że dobrowolne zrzeczenie się przez Ukrainę broni jądrowej uzasadnia potrzebę udzielenia gwarancji NATO-wskich i innych międzynarodowych instytucji, że jego kraj nie będzie zagrożony ze strony państwa atomowego^{16/}.

To zatroskanie Ukrainy, jako państwa bezzatomowego, sprawami gwarancji nie było bezzasadne, biorąc pod uwagę odziedziczone prawodawstwo i militarizm panujący w byłym Związku Radzieckim. Ocenia się, że wartość materiałów zawartych w broni jądrowej rozmieszczonej na jej terytorium sięga 1 miliarda dolarów^{17/}. Ukraina ma prawo twierdzić, iż poniosła znaczną część kosztów związanych z instalacją tej broni. Właściwie mogłaby poświęcić te koszty, gdyby uzyskała długofalowe strategiczne gwarancje od Rosji o braku z jej strony jakiegokolwiek zagrożenia.

Czynniki społeczne. Żadne bezpieczeństwo narodowe nie może stać na solidnym fundamencie, jeżeli w jego społeczności istnieją poważne sprzeczności. Ukraina jest podzielona narodowościowo, co stwarza wiele napięć: regiony wschodni i południowy są zamieszkałe przez Rosjan identyfikujących się odmiennym językiem i religią; część zachodnia charakteryzuje się silnym nacjonalizmem ukraińskim; Krym, gdzie zrodził się konflikt z

Tatarami, domagającymi się prawa do swojej ziemi rodzinnej, zamieszkałej obecnie przez Rosjan. Wszystko to destabilizuje i tak już napiętą, ze względu na kontrowersje wokół Floty Czarnomorskiej, sytuację.

Po grudniu 1991 r. w związku z wyborami prezydenckimi i z referendum w sprawie niepodległości, oczekiwano, iż uzewnętrznią się wewnętrzne konflikty. Na ten temat wypowiedział się profesor Roman Szporluk z Uniwersytetu Harwardzkiego: "Niektórzy eksperci spodziewali się konfliktów - pomiędzy Ukrainą zachodnią i wschodnią; pomiędzy Ukrainą i Rosją; utarczek z Żydami, Polakami. Nic podobnego nie zaistniało"¹⁸. Wielu dopatruje się źródeł niepokoju wśród wschodniej i zachodniej diaspory etnicznych Ukraińców, warto wymienić chociażby 7 milionów zamieszkujących Rosję, gdzie brak jest ukraińskich szkół i gdzie nie są zaspokojone potrzeby kulturalne¹⁹. Te uwarunkowania nadal istnieją i rzutują na przyszłe losy Ukrainy.

Spółeczeństwa, które mają za sobą takie przeżycia, jak Ukraina, muszą być poddane długoletniemu procesowi przeobrażeń, aby stały się koherentne (spójne) w osiągnięciu celów narodowych i obywatelskich. Cierpliwość, w sprawach wewnętrznych i zagranicznych jest podstawowym warunkiem, aby presje społeczne i inne, nie zahamowały tego uzdrowicielskiego procesu. Istnieje niebezpieczeństwo wybuchu niekontrolowanego nacjonalizmu w

różnej formie: jak chociażby ukraińskich nacjonalistycznych grup "Ruch" i Republikańskiego Ruchu Krymskiego domagających się niepodległości półwyspu. Zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego może się okazać trudne.

Problemy ekonomiczne. Bezpieczeństwo narodowe Ukrainy jest ściśle związane z jej stabilnością gospodarczą i dobrobytem. Ukraina produkowała w skali całego Związku Radzieckiego 56% kukurydzy, 25% pszenicy, 47% żelaza i 23% węgla, natomiast była całkowicie zależna od dostaw radzieckiego gazu, oleju i ropy²⁰. Jednocześnie Ukraina w Żółtych Wodach posiada bogate złoża uranu, na których opierała się produkcja znacznej części radzieckiej broni jądrowej²¹. Te gospodarcze współzależności w praktyce powodowały ograniczenie narodowej suwerenności.

Kluczem do narodowej niezależności stały się wysiłki zmierzające do wyeliminowania rubla, jako jedynej waluty narodowej. Wkrótce po powstaniu WNP Leonid Krawczuk wyraził sceptycyzm wobec możliwości egzystowania wspólnej "strefy rublowej". Według niego: "Sfera rublowa może przekształcić się w fikcję. Pewnego dnia, możemy znaleźć się w tej rublowej strefie bez żadnych rubli"²². I kiedy Ukraina zaczęła planować wprowadzenie własnego pieniądza - hrywny (operacja miała być przeprowadzona dzięki pomocy finansowej Kanady), rzeczywiście poja-

wiło się zjawisko braku rubli w całym byłym Związku Radzieckim.

W marcu 1992 r. ukraiński parlament zatwierdził plan "rozejścia się" - oddzielenia własnego narodu od rubla i związanych z nim problemów, takich jak inflacja, niedostatek pieniędzy i niestabilność cenowa. Program ten skutecznie odseparuje Ukrainę od struktury ekonomicznej pozostałych 10 państw wspólnoty, co władze oceniają jako osłonę przed niebezpiecznym stanem rosyjskiej gospodarki. Przejściowym etapem jest wprowadzenie w obieg tak zwanych kuponów, służących do zakupów żywności i innych podstawowych dóbr^{23/}.

Przygotowując wprowadzenie hrywny, władze Ukrainy oświadczyły, że od 1 lipca 1992 r. jedynie kupony będą służyć do wewnętrznych rynkowych transakcji, natomiast rubel zostaje zarezerwowany do opłat handlowych z innymi byłymi radzieckimi republikami. Ukraina zobowiązała się spłacić część radzieckiego zadłużenia zagranicznego, jednocześnie rezerwując sobie prawo do otrzymania 16,37% radzieckiego majątku^{24/}. Oceniane na 89 miliardów dolarów radzieckie zadłużenie wobec zachodnich banków pozostaje nadal wspólną odpowiedzialnością państw członkowskich byłego Związku Radzieckiego^{25/}.

Osiągnięcia gospodarcze będą miały bezpośredni wpływ na przyszłość Ukrainy i jej żywotność, jako państwa narodowego.

Międzynarodowa pomoc jest uzależniona od powodzenia reform pieniężnych i skarbowych, nakazanych przez Międzynarodowy Fundusz Monetarny. Dopóki Kijów nie zacznie spełniać tych warunków, zachodnia pomoc może nadchodzić powoli. Bezpieczeństwo gospodarcze jest ściśle połączone z bezpieczeństwem narodowym i jeszcze wiele trzeba zdziałać nim zapanuje stabilizacja gospodarcza.

Czynniki środowiskowe. Największa katastrofa atomowa na świecie wydarzyła się w ukraińskiej czarnobylskiej elektrowni. Stąd, we wszystkich rozważaniach o bezpieczeństwie narodowym, problemy ochrony środowiska umieszczane są w grupie czołowych priorytetów państwa. Ocenia się, że czarnobylska katastrofa z kwietnia 1986 r. spowodowała straty w granicach 10-20 miliardów dolarów^{26/}. A przecież wartości żyć i nieszczęść ludzkich nie da się wycenić.

Istnieją obawy, aby na Ukrainie nie wydarzył się kolejny tego typu wypadek. Niepewności te hamują rozwój inwestycji zachodnich w ukraińskiej i innych byłych republikach radzieckich. Ukraina, jako importer energii, w 40% jest uzależniona od siłowni atomowych^{27/} i nie dysponuje odpowiednimi finansami, aby korzystać z innych nośników energii. Przy najmniejszym nakładzie kosztów wchodzi ewentualnie w grę produkcja energii na bazie węgla.

Aktualnie na terytorium byłego ZSRR nadal czynnych jest 16 grafitowych reaktorów typu Czarnobyla. Według Międzynarodowej Agencji Atomistyki radzieckie siłownie są "przedmiotem ciągłych międzynarodowych obaw". Żaden z 41 ciśnieniowych wodnych reaktorów i dodatkowych zainstalowanych 31 reaktorów (choć mają podobną konstrukcję jak zachodnie) nie odpowiada zachodnim normom bezpieczeństwa, chociażby ze względu na brak obudowy ochronnej przed niekontrolowanym promieniowaniem²⁸.

Katastrofa czarnobylska, według oficjalnych danych, spowodowała śmierć 31 ludzi. Jednocześnie, skażone chmury promieniotwórcze zawędrowały aż nad Europę Zachodnią, Skandynawię i biegum północny. Wypadek ten spowodował zmianę w poglądach na bezpieczeństwo i przydatność energii atomowej. Długofalowe konsekwencje tej awarii dla mieszkańców Ukrainy, jej ziem, wody i wszystkich żywych istot, muszą być w pełni uświadomione. Seria pożarów w maju 1992 r. na opuszczonych - skażonych terenach spowodowała rozprzestrzenianie się promieniotwórczych cząsteczek na pola i osiedla uprzednio nie objęte skażeniem²⁹.

Fakty te wyjaśniają obserwowaną niechęć znacznej części Ukraińców do przedsięwzięć atomowych mimo zależności Ukrainy od energii jądrowej. Społeczny uraz powstały po katastrofie Czarnobyla, skażenia przemysłowe, zanieczyszczenia wody i

zywności pozostaną na długo centralnym punktem ukraińskiej koncepcji narodowego bezpieczeństwa.

Problemy polityczno-strategiczne. Krym. Żaden inny pojedynczy problem nie wywołał takich emocji jak status byłej Krymskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki, uważanej za "bastion formuły sowieckiego komunizmu"^{30/}. Nomenklatura partyjna i wojsko zajmowały na półwyspie pozycje dominujące, a jego 2,4-milionowa ludność stale odczuwała twardą rękę Moskwy. Kiedy w roku 1954 Nikita Chruszczow dla uczczenia 300-lecia ukraińsko-rosyjskiej przyjaźni podarował Krym Ukrainie, fakt ten na tle radzieckiej rzeczywistości wydawał się mało znaczący zwłaszcza, że Krym graniczył tylko z Ukrainą, od której otrzymywał 80% potrzebnej mu elektryczności^{31/}.

Sprawa niepodległości Ukrainy i wynikię stąd dysputy wokół przynależności byłych sowieckich sił zbrojnych i własności - w szczególności Floty Czarnomorskiej - zaostrzyły się, kiedy Najwyższa Rada Krymu proklamowała niezależność półwyspu. Krym został w 1783 r. przyłączony do Rosji przez Katarzynę Wielką, ale 12 lutego 1991 r. Ukraińska Rada Najwyższa potwierdziła, że jest on integralną częścią ukraińskiego państwa. 27 grudnia 1991 r. krymska Rada Najwyższa przegłosowała ustanowienie Republiki Krymu, jako autonomicznego państwa z własnymi, niejasno określonymi siłami. Natomiast 29 kwietnia 1992 r.

ukraińskie prawodawstwo określiło Krym jako suwerenną i niezależną część Ukrainy.

Wypadki nie zatrzymały się w tym punkcie. 5 maja krymska Rada Najwyższa proklamowała dokument ogłaszający niepodległość państwową. Zostały odrzucone ukraińskie zamiary oferowania Krymowi autonomicznego statusu wewnątrz Ukrainy. Na 2 sierpnia 1992 r. zostało zaplanowane ogólnonarodowe referendum w sprawie niepodległości. Termin jego przesunięto jednak potem na wrzesień, aby dać ludziom czas do zastanowienia się: "Czy jesteś za niepodległą Republiką Krymu w unii z innym państwem?"³². 6 maja Najwyższa Rada Krymu wycofała się ze swojego stanowiska i dokonała zmiany w konstytucji, że Krym jest składową częścią ukraińskiego państwa.

21 maja 1992 r. rosyjski parlament przegłosował deklarację, uznającą odstąpienie Krymu w roku 1954 Ukrainie za nieważne i anulował "darowiznę" Chruszczowa dla Kijowa. Krok ten nie został zaakceptowany przez parlament ukraiński, który 4 czerwca uznał go jako "bezpośrednią ingerencję w wewnętrzne sprawy Ukrainy, bowiem zgodnie z istniejącą konstytucją i prawodawstwem Ukrainy, Krym jest jej autonomiczną częścią"³³. 6 maja Najwyższa Rada Krymu potwierdziła swoje kompromisowe stanowisko, przyznające Ukrainie kontrolę nad półwyspem, jednak z pozostawieniem Krymowi szerokich uprawnień.

Rozwiązanie problemu krymskiego komplikuje jego demografia. Region ten jest zdominowany przez Rosjan, których jest tu 1,6 miliona, drugie miejsce zajmują Ukraińcy (600 000) i Tatarzy muzułmańscy (ok. 200 000), deportowani w 1944 r. przez Stałina za nielojalność^{34/}. Tatarzy nie uznają władzy Najwyższej Rady Krymu, a wspierani przez ukraińską grupę nacjonalistyczną Ruch domagają się powstania autonomicznego państwa tatarskiego wewnątrz Ukrainy. Nawołują oni do bojkotowania referendum. W ostatnich miesiącach duże grupy Tatarów powracają na Krym z miejsc deportacji i upominają się o ziemię, na których od 1449 do 1783 r. panowali ich przodkowie.

Prezydent Ukrainy popiera ruchy wyzwolenicze Tatarów, upatrując w tym drogę do wzmocnienia ukraińskich wpływów w tym zdominowanym przez Rosjan regionie. Natomiast Moskwa wspiera Republikański Ruch Krymu, jako działanie na rzecz powrotu Krymu do Rosji^{35/}. Różnorodność problemów wewnętrznych w samej Ukrainie ogranicza swobodę manewru Krawczuka przy regulowaniu zarówno tego, jak i innych polityczno-strategicznych problemów. Według Iwana Plusza, przewodniczącego parlamentu Ukrainy, Krawczuk jest zdania, iż przewodca powinien czuć swój naród i podążać z narodem^{36/}.

Ani Ukraina, ani Rosja nie mają wiele do wygrania w tym przedłużającym się sporze o Krym. Ukraina dokonała dużego

ustępstwa na rzecz Rosji, ogłaszając się państwem bezaatomowym, co nawet zraniło dumę Ukraińców, a więc spór o Krym może stać się źródłem większych nieporozumień, co będzie oddziaływać na strategiczny kierunek polityki obronnej Ukrainy.

Aby wyżej omówione czynniki nie wpływały negatywnie na stosunki rosyjsko-ukraińskie, obie strony muszą wykazać dużo dobrej woli i nie traktować ich jako źródło narodowych zagrożeń, lecz raczej poszukiwać rozwiązań kompromisowych.

Stosunki Kijowa z Moskwą zawsze będą niezmiernie ważne. Szeroko utrzymuje się pogląd, że Ukraina wykazuje małe zdecydowanie w działaniach na rzecz swojej niepodległości i suwerenności. Twierdzi się, że podobnie jak większość Ukraińców, Krawczuk uważa, iż jego kraj w stosunkach z Zachodem jest w cieniu wielkiej gry gigantycznego sąsiada z północy - Rosji i jej prezydenta Borysa Jelcyna³⁷. Według niego, Moskwa nie pozbyła się wobec byłych radzieckich terytoriów imperialnych ambicji i mogą one dać znać o sobie, kiedy to od roku 2000 Rosja będzie atomowym monopolistą³⁸.

Uczucie niepewności stało się dla Ukrainy siłą napędową do tworzenia własnej armii narodowej. Brak poczucia bezpieczeństwa odbija się także na stosunkach z innymi sowieckimi republikami. Podstawą ukraińskich działań są poglądy nacjonalistów głoszących, że siły zbrojne są głównym atrybutem państwowości i

Ukraina musi przeciwstawiać się wszelkim próbom odtwarzania kierowniczych centrów (WNP), które znów mogłyby stać się nowym załączkiem ośrodka moskiewskiej władzy^{39/}.

Ukraina wyraża sceptycyzm wobec Wspólnoty Niepodległych Państw, bo pozbawia swoich członków politycznych i militarnych instrumentów państwowości. Kijów jest konfrontowany z zamiarem Rosji, utworzenie nowoczesnych mobilnych sił zbrojnych typu "szybkiego reagowania", wielkości 1,5 miliona kontraktowych żołnierzy. Siły te mają powstać za 6-8 lat^{40/}. W wyniku realizacji takiego militarnego programu Rosja odrodzi się, podobnie jak były ZSRR, jako jedyne w tym regionie mocarstwo atomowe. Rosja przyrzeka, że w swojej polityce kierować się będzie zasadą "nieużycia broni jądrowej jako pierwsza". Rosyjski minister obrony Paweł Graczew wyjaśnił: "Broń ta będzie użyta tylko w celu zapewnienia wystarczającej obrony, kiedy zaistnieje niebezpieczeństwo z zewnątrz, niebezpieczeństwo, którego nie uda się zażegnać środkami politycznymi, ani też militarnymi siłami konwencjonalnymi"^{41/}.

Wskreszenie rosyjskiej armii potrzebne jest nie tylko do przeciwstawienia się ewentualnemu zagrożeniu bronią masowego rażenia, lecz dla przekształcenia Rosji w wielkie mocarstwo. Według wiceprezydenta Rutskoja: "Każdy z nas musi mieć świa-

domość, że odtwarzając rosyjską armię, odtwarzamy Wielką Rosję⁴².

Gdzież więc są źródła militarnego zagrożenia dla najpotężniejszego państwa, powstałego z byłego ZSRR? Graczow wyjaśnia, że zagrożeniem jest: "Istnienie w niektórych państwach potężnych armii, następnie możliwości mobilizacyjne dużych sił zbrojnych w krajach sąsiednich i przewidywany system ich użycia oraz usiłowania wywierania na Rosję presji politycznej lub gospodarczej, czy też stosowanie szantażu militarnego"⁴³. Ukraina, jako najbliższy zachodni sąsiad Moskwy, musi mieć świadomość znaczenia takiego wyjaśnienia.

TRUDNA ZAGADKA

Dylemat obronny Ukrainy mieści się w zagadce bezpieczeństwa, widzianego przez pryzmat historii. Czy Kijów powinien szukać rozwiązania w budowie silnej, nowoczesnej armii, podobnej do rosyjskiej, co może zostać ocenione przez sąsiada jako zagrożenie i wywoła jego replikę w postaci tworzenia jeszcze potężniejszej siły militarnej. Oto jest dylemat: czy należy poszukiwać większego bezpieczeństwa od istniejącego aktualnie, co nieuchronnie wywoła kontrposunięcie przeciwnego państwa. Pamięamy, że podobny fenomen "dolewania oliwy do ognia"

towarzyszył międzynarodowemu wyścigowi zbrojeń. Kosztowało to 11 bilionów dolarów amerykańskich i przyspieszyło upadek ZSRR.

Euroazjatyckie państwa, wyłonione z byłego Związku Radzieckiego, mogą sięgać do historycznych doświadczeń. Przypominają one, że inwestycje militarne ZSRR pochłaniały co najmniej 30% dochodu narodowego i ta dziedzina absorbowwała jedną piątą siły roboczej. Stosując taki model jako szablon dla przyszłości, kraje te cofałyby się w przeszłość - do budowania za wszelką cenę kosztownych sił zbrojnych, zdolnych do obrony państwa i jego interesów.

Ukraińskie poszukiwanie gwarancji bezpieczeństwa jest odbiciem świadomości, iż stare wzorce militarnej polityki mogą się powtórzyć w nowych post-sowieckich państwach. Ważne jest uświadomienie sobie, że zastosowanie takiego kosztownego procesu nie prowadzi do bezpieczeństwa, wręcz odwrotnie - - powoduje społeczną niestabilność i zaburzenia ekonomiczne. Kijów, angażując się na rzecz demokracji, nie musi wzorować się na dawnych sowieckich szablona - groźby militarnej i ogromnych wydatków.

Zachód i międzynarodowe instytucje ponoszą odpowiedzialność, aby przeszłość byłego Związku Radzieckiego nie rzutowała na powstającą przyszłość. W tym krytycznym okresie Ukraina z

jej niepewnościami: militarnymi, społecznymi, ekonomicznymi, środowiskowymi i polityczno-strategicznymi, nie musi budować swojej polityki bezpieczeństwa znaną starą metodą.

AMERYKAŃSKA POLITYKA WOBEC NOWEJ UKRAINY

Zamierzenia amerykańskiej polityki powinny być dwojakie. Po pierwsze, jest ważne, aby twórcy tej polityki odróżniali Ukrainę od pozostałych państw byłego Związku Radzieckiego, a w szczególności od Rosyjskiej Federacji. Rosja ze względu na jej wielkość, ilość mieszkańców, siłę militarną i potencjał ekonomiczny dominuje we wzajemnych oddziaływaniach z Zachodem. W Rosji znajdują się kluczowe komponenty potężnego sowieckiego kompleksu wojskowo-przemysłowego, ciągle jeszcze zdolnego do prowadzenia badań i rozwoju produkcji na potrzeby zbrojeniowe i wykorzystywania przestrzeni kosmicznej. Obecnie, kiedy Rosja staje się jedynym państwem atomowym w tej części świata, zarysowuje się groźba rosyjskiej dominacji w kontaktach z Zachodem w sferach wymiany i pomocy, co już komplikuje interesy Ukrainy. Oprócz tego, ustawianie Kijowa na drugim miejscu po Moskwie, rani dumę tej młodej ukraińskiej państwowości. Ukrainie należy się wyróżnienie wśród nowo powstałych państw byłego ZSRR.

Patrząc przez pryzmat zachodniej pomocy, polityka różnicowania powinna być jednakowo stosowana do wszystkich euroazjatyckich państw byłego Związku Radzieckiego. Dotyczy to także Kijowa z jego specyficznymi potrzebami. W tym mieszczą się: pomoc w sformułowaniu doktryny obronnej odpowiedniej dla niepodległego państwa; szkolenie wojskowe (amerykańskie uczelnie mogłyby dużo zaoferować); posługiwanie się techniką i ekspertyzami; logistyka i system wsparcia od strony teoretycznej i praktycznej; wreszcie polityka kadrowa i programy szkoleniowe. Wszystko na tle uregulowań prawnych i centralnego sterowania.

Na koniec trzeba zauważyć, iż amerykańska pomoc jest konieczna dla Ukrainy, jeśli ma ona zastosować demokratyczne podejście do spraw bezpieczeństwa narodowego i przy tworzeniu nowych stosunków cywilno-wojskowych. Najbardziej nawet skromne gwarancje bezpieczeństwa mogą na Ukrainę mieć pozytywny wpływ psychologiczny. Szczególnie, jeśli będą one poparte amerykańską obecnością w Europie i działaniami NATO i innych organizacji europejskich na rzecz bezpieczeństwa na kontynencie.

Jest niezmiernie ważne, aby Stany Zjednoczone pomogły Ukrainie przezwyciężyć kłopoty przy rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa, szczególnie, że ten kraj odcina się od narzuconej mu z zewnątrz autokratycznej przeszłości. Polityka różnicowania i

wyraźnie ukierunkowanej pomocy, uzupełniana przez amerykańską obecność i jej rolę w budowaniu europejskiego bezpieczeństwa, stanie się najcenniejszym wsparciem Kijowa podczas tego trudnego etapu przejściowego.

ODNOŚNIKI

1. Fred Hiatt, "Ukraińskie referendum wstrząsa Związkiem Radzieckim", The Washington Post, Grudzień 3,1991, s.A1.
2. Chrystia Freeland, "Ukraiński parlament formalizuje niepodległość", The Washington Post, Grudzień 6,1991, s.A48.
3. Francis X.Clines, "Prawnicy wzmagają prace nad utworzeniem ukraińskiej armii", The New York Times, Październik 23,1991, s.A1.
4. "Ukraina chce uprawnień w sprawach użycia broni atomowych", The New York Times, Październik 25,1991, s.A7.
5. Ludmiła Bieleckaja i Aleksiej Kuczerenko, "Spojrzyć prawdzie w oczy. Ukraina ciągle ma jeszcze bombę", Moskiewski Komiersant, Marzec 16-23,1992, s.22 w FBIS-SOV-92-057, Marzec 24,1992, s.1.
6. "O statusie bezatomowym Ukrainy", Oświadczenie Ukraińskiej Rady Najwyższej, Kijowska Pravda Ukrainy, Październik 26,1991, s.1, w JPRS-UMA-91-032, Grudzień 17,1991, s.19-20.
7. "Krawczuk przejmuje dowództwo nad siłami zbrojnymi", Moskwa TASS, 1806 GMT, Grudzień 12,1991, w FBIS-SOV-91-240, Grudzień 13,1991, s.71.

8. Sergiej Bałykow, "Parlament uprawomocnia strukturę sił zbrojnych", Moskwa TASS, 1834 GMT, Grudzień 13,1991, w FBIS-SOV-91-241, Grudzień 16,1991, s.68.
9. Aleksander Gorobiec, "Spojrzenia na gotowość bojową", Kijowska Pravda Ukrainy, Listopad 2,1991, s.2, w JPRS-UMA-91-032, Grudzień 17,1991, s.17-18.
10. S.Szewcow, "Powinien zwyciężyć rozsądek", Sowieckaja Prawda, Styczeń 24,1992, s.1, w FBIS-SOV-92-016, Styczeń 24,1992; "Tworzy się gwardia narodowa", Moskiewskie Radio Rosji, 1200 GMT, Grudzień 28,1991, w FBIS-SOV-91-250, Grudzień 30,1991, s.50.
11. Ludmiła Mewrina, "Kierownictwo Bezpieczeństwa Narodowego spotyka się z prasą", Moskiewskie Radio Rosji, 0100 GMT, Kwiecień 19,1992, w FBIS-SOV-92-076, Kwiecień 20,1992, s.44.
12. N.Zajka, "Przewodniczący grupy ekspertów Ukraińskiego Ministerstwa Obrony prezentuje stanowisko w sprawie sił strategicznych", Krasnaja Zwiezda, Luty 6,1992, s.1, w JPRS-UMA-92-006, Luty 20,1992, s.15.
13. "Nowości", Program pierwszy Telewizji Moskiewskiej, 2209 GMT, Styczeń 6,1992, w FBIS-SOV-92-004, Styczeń 7,1992, s.60-61.

14. Gerald F.Seib i Natalia A.Feduczak, "Rosja, Ukraina idą łeb w łeb na konferencji WNP w sprawach wojskowych", Wall Street Jurnal, Marzec 20,1992, s.A6.
15. Don Oberdorfer, "Trzy byłe państwa radzieckie zrzekają się broni atomowej", The Washington Post, Maj 24,1992, s.A1.
16. Aleksy Troczenko, "Ukraina potwierdza swój status bezatomowy dla NATO", Moskwa ITAR-TASS, 2002 GMT, Czerwiec 3,1992, w FBIS-SOV-92-108, Czerwiec 4,1992, s.4.
17. Natalia A.Feduczak, "Ukraina upomina się o kontrolę broni jądrowej", Wal Street Jurnal, Marzec 26,1992, s.A10.
18. James F.Clarity, "Uwolniony nacjonalizm: czy duma nie przerodzi się w uprzedzenia?", The New York Times, Luty 12,1992, s.A10
19. Władimir Teteruk, "Zbierzmy świętą trójcę", Kijowski Głos Ukrainy, Styczeń 22,1992, s.8, w FBIS-SOV-92-022, Luty 3,1992, s.67-68.
20. "Ukraińscy kandydaci walczą o niepodległość", Carlisle Sentinel, Listopad 30,1992, s.A6.
21. Igor Heraczenko, "Bezatomowa Ukraina: za i przeciw", Kijowska Gazeta Narodowa, Październik 1991, s.5, w JPRS-UMA--91-032, Grudzień 17,1991, s.18-19.

22. Francis X. Clines, "Zjednoczone dowództwo planowane dla broni atomowej", The New York Times, Grudzień 31, 1991, s.A1.
23. "Ukraiński Parlament zatwierdza plan zerwania z rublem", Wall Street Journal, Marzec 25, 1992, s.A8.
24. "Ukraina ogranicza użycie rubla", Wall Street Journal, Czerwiec 1, 1992, s.A9; "Ukraina zobowiązuje się spłacić swoją część sowieckiego długu", Wall Street Journal, Styczeń 30, 1992, s.A8.
25. "Ukraina oczyszcza drogę do kredytów", Wall Street Journal, Marzec 16, 1992, s.A11.
26. Paul Lewis, "USA i szóstka planują oczyszczenie spraw atomowych we Wschodniej Europie", The New York Times, Maj 21, 1992, s.A1.
27. William Drozdiak, "Przewódca ukraiński twierdzi, że Rosja stale jeszcze ma imperialne ambicje", The Washington Post, Czerwiec 18, 1992, s.A40.
28. Lewis, "USA i szóstka planują czystkę atomową", s.A14.
29. "Pożary wokół Czarnobyla rozprzestrzeniają pyły radioaktywne", Wall Street Journal, Maj 5, 1992, s.A16.
30. "Ukraina: problem Krymu", The Economist, Styczeń 11, 1992, s.45-46.
31. Jak wyżej.

32. "Referendum planowane na 2 września", Moskiewskie Radio Majak, 1700 GMT, Maj 5,1992, w FBIS-SOV-92-088, Maj 6,1992, s.45; "Krymskie referendum niepodległościowe odroczone", Moskiewskie Radio Rosji, 1600 GMT, Czerwiec 25,1992, w FBIS-SOV-92-124, Czerwiec 26,1992, s.72.
33. "Deputowani odrzucają rosyjską decyzję w sprawie Krymu", Kijowskie Radio Ukraińskie, 0000 GMT, Czerwiec 4,1992, w FBIS-SOV-92-109, Czerwiec 5,1992, s.69.
34. Michaił Koczetkow i Jewgienij Menkes, "Krawczuk prowadzi konferencję prasową w ONZ", Moskwa ITAR-TAAS, 0718 GMT, Maj 12,1992, w FBIS-SOV-92-092, Maj 12,1992, s.47.
35. Krystia Freeland, "Krym: Przecięty na pół", The Washington Post, Luty 13,1992, s.A33; Krystyna Lاپyczak "Ukraina ocenia rosyjskie posunięcia w sprawach Krymu jako zmowę", Christian Science Monitor, Maj 26,1992, s.5.
36. Laurie Hays, "Budując naród Ukraiński przywódca staje po przeciwstawnej stronie Jelcyna", Wall Street Journal, Marzec 17,1992, s.A10.
37. Krystyna Lاپyczak, "Ukraiński prezydent podczas pierwszej wizyty w USA. stara się o gwarancję bezpieczeństwa", Christian Science Monitor, Maj 1,1992, s.6.
38. Drozdziak, "Ukraiński przywódca powiedział", s.A40.

39. Serge Schmemmann, "Wzrastają rozbieżności ukraińsko-rosyjskie w sprawach byłych sowieckich sił zbrojnych", The New York Times, Marzec 5,1992, s.A3.
40. Michaił Szewcow, "Podkreśla reformy", Moskwa ITAR-TASS, 1435 GMT, Maj 30,1992, w FBIS-SOV-92-105, Czerwiec 1,1992, s.26.
41. Daniel Sneider, "Rosyjska armia staje się posłusznym narzędziem", Christian Science Monitor, Czerwiec 9,1992, s.7.
42. Jak wyżej.
43. Roman Zadunaiski, "Gracze o groźbie zmian oczyszczających w armii". Moskwa ITAR-TASS, 1417 GMT, Czerwiec 1,1992, w FBIS-SOV-92-106, Czerwiec 2,1992, s.14.

